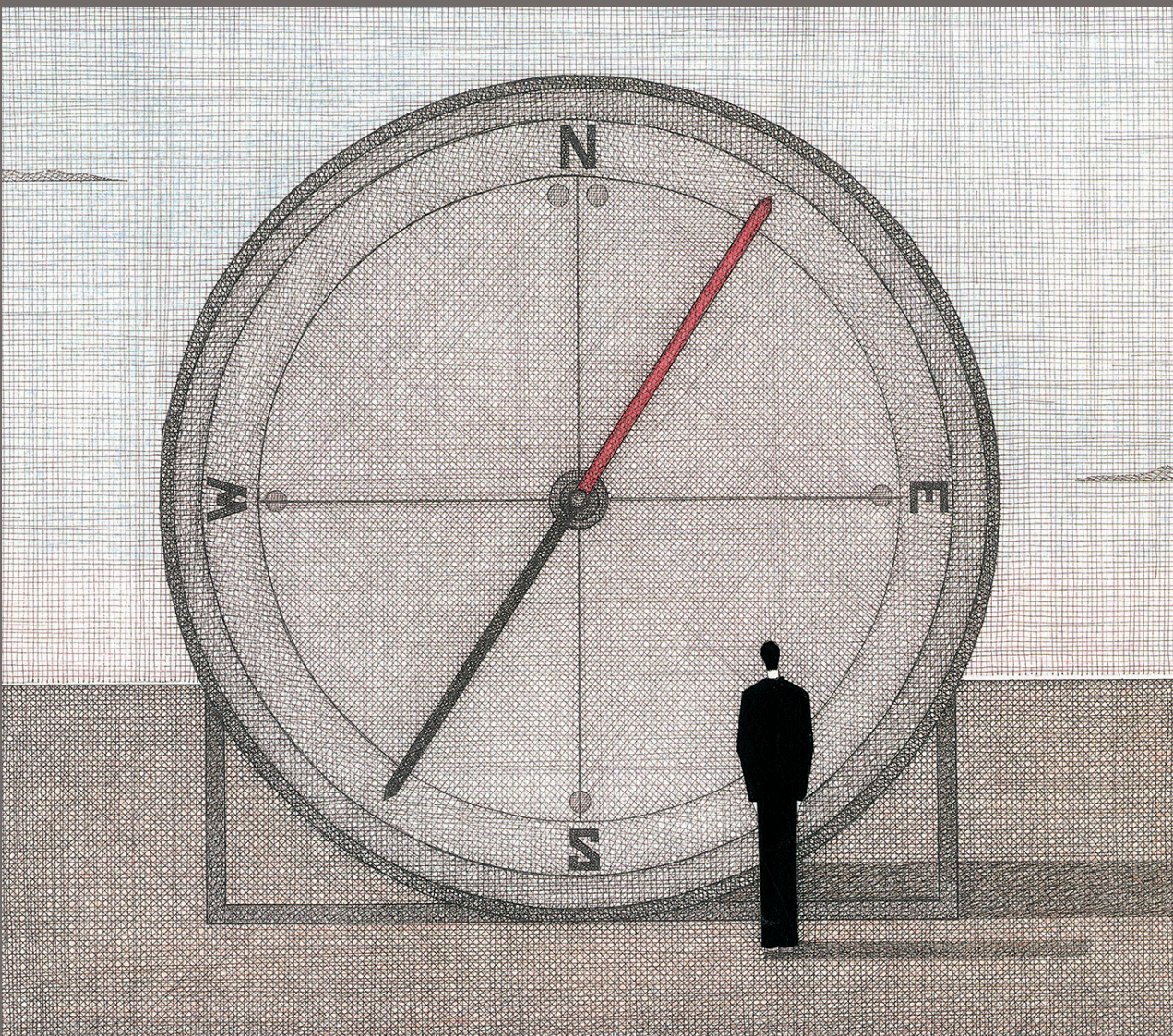

Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności

pod redakcją Tomasza Domańskiego

dr hab. Izabela Kończak, prof. nadzw. UŁ

Uniwersytet Łódzki

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych

Katedra Badań Wschodu i Północnej Afryki

Halal we współczesnej Rosji

Słowo „halal” w wolnym tłumaczeniu znaczy tyle co „zgodne z zasadami szariat”. Dotyczyć może każdej sfery ludzkiego życia: produktów żywnościowych, odzieży, ozdób, kosmetyki i perfumerii, higieny osobistej, wypoczynku, rozrywki, finansów. Nie jest też wymysłem współczesnego marketingu, choć dziś może przekraczać konfesyjne bariery. Chociaż dla przeciętnego niemuzułmańskiego odbiorcy halal nie musiał być czymś znanym, to dla społeczności rosyjskich wyznawców islamu był elementem codzienności od „zawsze”. Przestrzeganie zasad religijnych związanych ze spożywaniem tylko dozwolonych produktów — zdaniem Jusufa Rikowa — dyrektora Oddziału Rozwoju Halal przy Radzie Muftich Rosji — w Imperium Romanowów nie było kłopotliwe. Większość muzułmanów żyła na wsiach i samodzielnie hodowała zwierzęta czy uprawiała zboże. Natomiast muzułmańscy mieszkańcy miast zaopatrywali się w produkty żywnościowe u swoich prawosławnych sąsiadów, korzystając z zasady, że wyznawcom islamu dozwolone jest spożywanie produktów wytworzonych przez chrześcijan i żydów, czyli ludzi Księgi. Sytuacja zaczęła się komplikować po 1917 r., kiedy masowo powstawały zakłady przetwórstwa mięsnego, w których nie przestrzegano zasad uboju rytualnego¹. Jednak nawet w Związku Radzieckim można było znaleźć produkty halal. Kazachscy aksakałowie wspominali, że w miastach republiki funkcjonowały specjalne sklepy mięsne — nazywane właśnie kazachskimi. Wyróżniały się tym, że nie było w nich produktów wieprzowych. Asortyment takich

¹ Д. Титова, *Развитие индустрии халяль в России*, „Пищевая индустрия”, 04.09.2011, s. 44.

sklepów czy stoisk stanowiły wszystkie inne rodzaje mięsa, ale także konserwy i kiełbasy przede wszystkim produkowane z koniny².

Odrodzenie islamu w Rosji związane z pieriestrojką, a później upadkiem ZSRR wpłynęło na dążenie muzułmanów do wprowadzenia na szeroką skalę na rosyjskie rynki produktów halal. Już na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia pojawiły się próby stworzenia przedsiębiorstw zajmujących się produkcją halal. Działalność rozpoczęły niewielkie masarnie zajmujące się produkcją mięsa i wędlin zgodnie z wymogami islamu — początkowo w okolicach rosyjskiej stolicy oraz w Republice Tatarstan. Jednak pojedyncze przedsięwzięcia nie rozwinęły się na naprawdę masową skalę. Przyczyn takiego stanu rzeczy można szukać w braku norm produkcji halal, tudzież ich nieznaności. Było to związane w dużym stopniu z niewystarczającą wiedzą religijną rosyjskich muzułmanów. Innym powodem był brak wyspecjalizowanej sieci handlowej oferującej halal i początkowo mały popyt na te towary, co powodowało, że producenci nie osiągając spodziewanych dochodów, rezygnowali z tego rodzaju produkcji. Dopiero stworzenie stosownych organizacji muzułmańskich, a przede wszystkim zainteresowanie samych rosyjskich muzułmanów własną tradycją i religią, szczególnie wyraźne od połowy lat dziewięćdziesiątych, spowodowało zwiększenie popytu na produkcję halal. Wówczas to producenci wędlin zaczęli wykorzystywać w nazwach handlowych swoich produktów określenia typu: „muzułmański”, „tatarski”, „halal”, uzupełniając je wizerunkami meczetów, półksiężyców i innych kojarzących się z religią muzułmańską symboli, niestety nazbyt często zupełnie nie troszcząc się o skład swoich wyrobów, a tym bardziej o sposób ich wytwarzania³.

Problem ten zaczęła dostrzegać również Rada Muftich Rosji (RMR) — powstała w 1996 r. organizacja religijna, której celem jest zjednoczenie regionalnych duchownych zarządów muzułmanów i reprezentacja interesów wyznawców islamu w kontaktach z władzami Federacji Rosyjskiej. W 2003 r. jej członkowie w odpowiedzi na coraz liczniejsze skargi wiernych, dotyczące składu rzekomych produktów halal oraz brak regulacji w tym zakresie (to jest brak dokumentów normatywnych zarówno o charakterze państwowym, jak i wewnątrzorganizacyjnym) podjęli decyzję o stworzeniu stosownej komórki, która zajęłaby się zarówno opracowaniem stosownej dokumentacji, jak i kontrolą nad wytwarzaniem oraz handlem produktami halal. Ostatecznie w wyniku współpracy przewodniczącego Rady Muftich Rosji — Rawila Gajnutdina — z przedstawicielami władz (ministerstwami: Rolnictwa, Rozwoju Gospodarki i Handlu oraz Polityki Antymonopolowej) w listopadzie 2003 r. opracowane zostały odpowiednie normy prawne w postaci dokumentu o nazwie *Regulamin organizacji*

² А. Опиева, *Халяль шагает по миру*, <http://www.islam.ru/content/economica/594> (dostęp: 02.02.2015).

³ А.Г. Газизов, Ж.Х. Азизбаев, *Индустрия «Халяль» в России: прошлое, настоящее, будущее*, „Всё о мясе”, 2011, Nr 1, s. 48.

produkcji, kontroli nad produkcją i handlu produktami dozwolonymi do wykorzystania przez muzułmanów — HALAL⁴. Jego postanowienia weszły w życie w następnym roku. Stanowi on zbiór podstawowych wymogów, dotyczących takich kwestii, jak: organizacja przedsiębiorstwa, surowce i dodatki, ubój zwierząt, personel, pomieszczenia przedsiębiorstwa i ich wyposażenie, opakowanie, kontrola i handel. Zawiera rekomendacje dla handlowców chcących oferować produkty halal. Jest w nim mowa również o obowiązkach przedstawiciela-pełnomocnika organizacji religijnej⁵.

Jednak mimo wprowadzenia postanowień tego dokumentu w życie nie wszystkie zakłady produkcyjne wykorzystujące logo halal były zainteresowane dostosowaniem metod i organizacji produkcji do jego wytycznych. W wywiadzie udzielonym 25 marca 2004 r. Rawil Gajnutdin wyrażał wręcz troskę o to, że w Rosji nadal przy produkcji żywności z etykietą halal zbyt często naruszane są prawa muzułmanów. Duchowny ubolewał, że rodzimi producenci nie wiedzą, co to jest halal, nie konsultują się ze specjalistami z dziedziny prawa muzułmańskiego, a uporczywie kontynuują produkcję, nazywając ją halal czy to po arabsku, rosyjsku czy też angielsku. W oficjalnym stanowisku Rada Muftich Rosji potępiła takie praktyki, uznając, że szafowanie określeniem halal bez żadnych ku temu podstaw stanowi czyn zabroniony w świetle rosyjskiego prawa. Uznano tego typu praktyki za wyczerpujące znamiona oszustwa. Przewodniczący zaznaczył, że Rada zamierza przeciwdziałać tego rodzaju praktykom na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony ma współdziałać z producentami, wdrażając w ich zakładach mięsnych normy zgodne z zasadami szariatu, a z drugiej ściśle kontrolować wykorzystanie logotypu „halal”. Zbyt swobodna interpretacja zaleceń i pozbawione nadzoru posługiwanie się etykietami halal, zdaniem członków Rady Muftich Rosji, godzi w prawa nie tylko muzułmanów, ale i konsumentów. Mufti stwierdził, że „nie można pozwolić na robienie pieniędzy przy jednoczesnej obrazie uczuć osób wierzących. W związku z tym Rada działając w interesie muzułmanów, w zgodzie z prawem zamierza pociągać do odpowiedzialności osoby łamiące prawo i promować działalność tych przedsiębiorstw, które funkcjonują w zgodzie z normami szariatu”⁶. Na swojej stronie internetowej do 2012 r. Rada prowadziła wykaz firm dopuszczających się fałszerstw, nie przestrzegających norm, produkujących podróbki⁷.

Problemy z halal w początkowym okresie nie ograniczały się do produkcji żywności. Dotyczyły również funkcjonowania lokali gastronomicz-

⁴ Положение о порядке организации производства, осуществления контроля над производством и торговли продуктами, разрешенными к употреблению мусульманам — «ХАЛЯЛЬ» ПППТ-СМР.

⁵ Особенности производства продукции халаль, <http://www.muslim.ru/1/cont/8/28/1093.htm> (dostęp: 15.03.2012).

⁶ Муфтий Равиль Гайнутдин: халаль — неотъемлемое право мусульман, <http://www.muslim.ru/articles/114/1310/> (dostęp: 15.03.2012).

⁷ Oficjalna strona Rady Muftich Rosji, <http://www.muslim.ru/1/cont/8/28/582.htm> (dostęp: 15.03.2012).

nych. Dla części stołecznych restauracji i kawiarni, które uzyskały od RMR stosowny certyfikat, utrzymanie właściwych standardów okazało się dużym wyzwaniem. Kontrole, weryfikujące stan faktyczny (niezbędne do odnowienia ważności certyfikatów), ujawniały rozmaite uchybienia. W toku przeprowadzanych inspekcji okazywało się na przykład, że lokale te wprawdzie nie prowadzą sprzedaży napojów alkoholowych, ale klienci mogą na miejscu swobodnie spożywać przyniesione ze sobą wódkę i wino⁸. Członkowie Rady wiele wysiłku włożyli w proces wyjaśniania i tłumaczenia, czym jest halal. W tym celu zorganizowano szereg seminariów i szkoleń z zakresu prawa muzułmańskiego. W środkach masowego przekazu przeprowadzono akcję popularyzacyjną tradycyjnych muzułmańskich wartości, do których należy życie w zgodzie z zasadami islamu⁹. Z czasem działania te zaczęły przynosić oczekiwane efekty.

Rozwój rynku halal w Federacji Rosyjskiej (zarówno geograficzny, jak i ilościowy pod względem oferowanego asortymentu) skłonił Radę Muftich Rosji do wdrożenia nowych rozwiązań systemowych. Razem z podmiotami prywatnymi (Nur Sp. z o.o.) w 2007 r. powołała do życia Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Halal¹⁰. Jego zadaniem jest m.in. koordynacja działalności regionalnych zarządów muzułmanów w kwestii certyfikacji produktów halal, opracowanie dokumentacji oraz jednolitych norm i zasad dla różnych typów działalności halal, dostosowanie poziomu produkcji halal do światowych standardów, a także wyszkolenie ekspertów z zakresu przestrzegania norm halal¹¹. Poza standaryzacją Centrum zajmuje się współpracą z przedstawicielami władz. W kręgu jego zainteresowań znajdują się przede wszystkim organa władzy ustawodawczej, wobec których lobbuje za zmianami w prawie uwzględniającymi potrzeby muzułmanów, dotyczące dostępności produktów i usług halal. Oczywiście Centrum zajmuje się także certyfikacją przedsiębiorstw, produktów i usług w zgodzie ze standardami halal¹². Pełni też rolę doradczą, prowadząc analizy rynku halal i na tej podstawie podpowiadając przedsiębiorcom, które sektory wydają się niezagospodarowane lub w których odczuwa się pewne deficyty. Organizacja jest liderem na rynku rosyjskim i krajów Wspólnoty Niepodległych Państw. Co istotne, nadawane przez Centrum certyfikaty pozwalają partnerom zaistnieć na światowych rynkach — jak to ujęto w internetowej prezentacji: „Certyfikat Halal Międzynarodowego Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Rady Muftich Rosji — gwarancją zaufania i realnej szansy na eksport Waszej produkcji w Federacji Rosyjskiej do krajów unii celnej, Wspólnoty Niepodległych Państw, Unii Europejskiej i państw muzułmań-

⁸ *В Москве не осталось халяльных кафе и ресторанов*, <http://www.islamnews.ru/news-9279.html> (dostęp: 15.03.2012).

⁹ Ж. Азизбаев, *Семинар с производителями продукции Халяль*, <http://www.muslim.ru/articles/114/1308/> (dostęp: 02.02.2015).

¹⁰ *Идет, Развитие рынка исламских услуг. Актуальная проблема и поиск путей ее решения*, <http://www.muslim.ru/articles/123/2664/> (dostęp: 02.02.2015).

¹¹ *Цели и задачи*, <http://www.halalcenter.org/o-tsentre/tseli-i-zadachi> (dostęp: 15.03.2012).

¹² *Ibidem*.

skich”¹³. Od kwietnia 2011 r. w nazwie Centrum pojawiło się określenie „międzynarodowe”, co pozwoliło rozszerzyć zakres działalności. Instytucja, poza wydawaniem certyfikatów rodzinnym przedsiębiorcom, skierowała swoją ofertę ku producentom z innych krajów Wspólnoty Niepodległych Państw. Z kolei rosyjscy wytwórcy, uzyskując certyfikat wydany przez Centrum, mogą się powoływać na ten dokument poza granicami Federacji — na rynkach międzynarodowych, przede wszystkim Uzbekistanu, Kazachstanu, Pakistanu i państw Zatoki Perskiej¹⁴. Takich eksporterów, skutecznie wykorzystujących międzynarodowy zasięg certyfikacji, do 2012 r. pojawiło się trzynastu¹⁵. Między innymi jednemu z rosyjskich producentów drobiu udało się (posiłkując się certyfikatem halal) zdobyć kontrakty na wymagającym rynku Królestwa Arabii Saudyjskiej¹⁶. Zdaniem Marata Nizamowa — dyrektora Komitetu ds. Standaryzacji Halal Republiki Tatarstan — liczba chętnych do uzyskania certyfikatu halal na swoją produkcję będzie wzrastać, rynek bowiem rozszerza się, wykraczając już w tej chwili poza produkty żywnościowe i dotyczy medykamentów, kosmetyków, biznesu hotelowego, bankowego czy przewozowego¹⁷.

Zadaniem Międzynarodowego Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Rady Muftich Rosji jest również koordynacja działalności poszczególnych regionalnych Duchownych Zarządów Muzułmanów, w których funkcjonują Komitety ds. Standaryzacji Halal. Ich celem jest certyfikowanie i kontrola produkcji na rynku lokalnym. Obecnie takie komórki działają w jedenastu następujących regionach: Karelii, Mordowii, Tatarstanie, obwodach penzeńskim, swierdłowskim, tjumeńskim, saratowskim, irkuckim i błagowieszczeńskim¹⁸. Od 2009 r. komitet istnieje w Baszkortostanie¹⁹, a od 2011 r. również w Czeczenii²⁰. Ten ostatni jest pierwszą tego typu jednostką na całym Północnym Kaukazie. Zdaniem jego wiceprzewodniczącego — Tamerlana Ismailowa — do tej pory mieszkańcy Kaukazu polegali na zapewnieniach sprzedawców oraz własnym doświadczeniu²¹.

W Rosji mieszka około dwudziestu milionów muzułmanów, którzy są realnymi lub potencjalnymi konsumentami produktów halal. Rynek

¹³ Na podstawie: <http://www.halalcenter.org>.

¹⁴ *Центр стандартизации и сертификации халяль СМР приобрел международный статус*, <http://russian-halal.livejournal.com/39674.html> (dostęp: 02.02.2015).

¹⁵ Na podstawie: <http://www.halalrfinder.ru/export.html> (dostęp: 15.03.2012).

¹⁶ *Новый статус*, http://www.muslim.ru/articles/114/1280/?sphrase_id=14574 (dostęp: 15.03.2012).

¹⁷ *Марат Низамов: „Люди у которых нет веры, бренд «халяль» использует как рекламу»*, <http://halalrt.com/newslist?i=1727> (dostęp: 10.09.2014).

¹⁸ *Жафар Азизбаев: Умма нуждается в технологах пищевой промышленности по стандарту халяль*, <http://pda.islamrf.ru/news/analytics/economics/12598/> (dostęp: 10.09.2014).

¹⁹ Т. Барабаш, *Халяльный рынок берут под контроль*, http://dumrb.ru/?part_id=460,-467,512 (dostęp: 10.09.2014).

²⁰ З. Зубайраева, *При ДУМ Чечни образован Комитет по стандартизации и сертификации халяль-продукции*, <http://pda.islamrf.ru/news/umma/reportages/2414/> (dostęp: 15.03.2012).

²¹ *Ibidem*.

zbytu jest więc szeroki, co sprzyja dynamicznemu rozwojowi produkcji halal. Warto podkreślić, że zjawisko to dotyczy nie tylko stolicy, ale również regionów, w których muzułmanie stanowią większość lub znaczącą mniejszość ogółu populacji. Portal Islam-today.ru, opierając się na oficjalnych danych statystycznych, uznał Rosję za jeden z najszybciej rozwijających się rynków halal na świecie. W latach 2007–2012 średnie roczne tempo wzrostu popytu na tę produkcję wynosiło 30–40%. Według wstępnych danych w Rosji produkuje się 65 tysięcy ton mięsa halal rocznie, a najwięksi producenci wypuszczają na rynek od 4000 ton do 6500 ton mięsa i wędlin rocznie. Funkcjonuje około 200 przedsiębiorstw produkujących żywność halal²², a 75 z nich posiada certyfikat wydawany przez Międzynarodowe Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Halal Rady Muftich Rosji. Są to przede wszystkim przedsiębiorstwa produkujące mięso, drób i ich przetwory²³. W ostatnim czasie rosyjski rynek halal rozszerzył się o słodczyce, co jeszcze kilka lat temu — zdaniem Ajdara Gazizowa dyrektora Międzynarodowego Centrum Standaryzacji i Certyfikacji — było egzotyką²⁴.

Rozwój całego rynku halal nie byłby możliwy bez odpowiedniej sieci dystrybucyjnej. W Moskwie i okolicach w połowie 2008 r. funkcjonowało ponad 120 sklepów oferujących asortyment halal²⁵, a tylko w 2011 r. w stolicy otwarto blisko 10 nowych sklepów dla muzułmanów²⁶. Ogromny rozmach, z jakim otwierano sieci sklepów z żywnością halal oraz restauracje serwujące w menu tego typu potrawy sprawił, że produkty zaistniały również w świadomości wyznawców innych religii. Z badań ankietowych przeprowadzonych w Kazaniu wynika, że 80% tamtejszej produkcji halal kupują konsumenci niebędący muzułmanami²⁷. Zatem halal wyszedł poza konfesyjne ramy. Jego popularność na rosyjskim rynku, na co wskazują badania, jest coraz większa, a wynika z przekonania respondentów o lepszej jakości towarów. Pytani twierdzą, że w sklepach oferujących halal są zawsze świeże produkty. Niemuzułmanów przyciąga ich rzekoma ekologiczność²⁸. Michaił Anszakow — przewodniczący Towarzystwa Ochrony Praw Konsumenta twierdzi, że popularność produkcji halal związana jest z jej wysoką jakością, na co wpływ ma na przykład ograniczenie do minimum wykorzystania dodatków chemicznych. Dlatego wśród konsumentów wyroby te cieszą się większym

²² *Россия на мировом рынке Халаль*, <http://rus.ruvr.ru/2012/02/13/65959501.html> (dostęp: 15.03.2012).

²³ *„Немусульмане выбирают халяль” — сюжет на телеканале НТВ*, <http://islam-today.ru/article/2860/> (dostęp: 15.03.2012).

²⁴ *Россия на мировом рынке...*

²⁵ Д. Святохина, *Что скрывается под маркировкой «Халаль»?*, <http://i-gazeta.com/news/region102/22252.html> (dostęp: 15.10.2012).

²⁶ *Спрос на продукты халяль в Москве увеличился вдвое*, <http://izvestia.ru/news/492534#ixzz34JcQfjblhttp://izvestia.ru/news/492534> (dostęp: 15.03.2012).

²⁷ *Рынок халяльной продукции под контролем*, http://dumrb.ru/?part_id=460,467,516 (dostęp: 15.03.2012).

²⁸ Н. Захаров, *НТВ: Халяль в России — больше, чем халяль*, <http://www.islam.ru/presclub/smi/ntvhalal/> (dostęp: 15.03.2012).

zaufaniem²⁹. Zdaniem przedstawicieli RMR popularności halal przysparza fakt, że produkcja żywności oznaczona stosownym logo poddana jest dodatkowej kontroli — a ta (nie wnikając w rzeczywiste procedury) kojarzona jest z jakością i bezpieczeństwem. Konsumenty sami zaczęli domagać się wprowadzenia produktów halal do wielu sklepów³⁰. Można powiedzieć, że logotyp „halal” niezamierzenie stał się swego rodzaju znakiem jakości. Wydaje się, że rosnący popyt na produkty znajdujące się pod jakąkolwiek kontrolą — nawet niech będzie nadzór organizacji religijnej — może być związany z rosnącą świadomością konsumentów. Klienci zaczynają zastanawiać się nad tym, co jedzą. W przełamaniu bariery konfesyjnej sprzyjało również stanowisko Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej (RCP). Jej wysocy przedstawiciele stwierdzili, że produkty halal są jak najbardziej dozwolone do spożycia przez chrześcijan — jeśli tylko nie staną się przyczyną odejścia od „wiary ojców”. Duchowny Georgij Raszczin, pracownik Patriarchatu Moskiewskiego oświadczył: „każdy pokarm, który jest zgodny z Ewangelią, nadaje się do spożycia, więc dla prawosławnego chrześcijanina jedzenie koszerne lub halal nie stanowi zagrożenia”³¹. Taka otwartość przedstawicieli RCP znalazła uznanie muzułmańskich duchownych, którzy chwala postawę prawosławnych hierarchów³².

Popularność produktów halal sprawiła, że towary oznaczone tym logotypem dawno już wyszły poza tradycyjną sieć dystrybucji. Można je znaleźć nie tylko w sklepach kojarzonych z muzułmańskimi klientami, ale także w najzwyklejszych placówkach handlowych. Wkroczyły na półki wielu rosyjskich hipermarketów i zwykłych sklepów. Konsumentów nie odstrasza nawet fakt, że ich ceny są wprawdzie nieznacznie, ale jednak wyższe od produktów niecertyfikowanych. Zdają się akceptować różnicę, łącząc ją z innymi pożądanymi cechami. Z kolei odpowiedzialni za system certyfikacji uzasadniają ją wyższymi kosztami produkcji. Zdaniem dyrektora Komitetu ds. Standaryzacji Halal Republiki Baszkortostan Ilszata Gizatulina — cena w przypadku żywności odzwierciedla ponoszone nakłady. W jego ocenie sam tylko ubój zwierzęcia zgodnie z zasadami szariatu jest trudny z punktu widzenia zarówno fizycznego, jak i psychicznego³³. Tym sposobem produkty halal są pozycjonowane w segmentach powyżej średniej rynkowej. Nie chroni ich to jednak przed wykorzystaniem w nieczystej grze konkurencyjnej. Być może ich postrzeganie przez pryzmat jakości sprawia, że dla niektórych przedsiębiorców stają się jeszcze jednym chwytem marketingowym, a etykieta halal nie zawsze jest pewną gwarancją. Uzyskanie stosownego certyfikatu powinno wiązać się z zachowaniem odpowiednich, wspomnianych wcześniej rygorów produkcji, a także z uiszczeniem wymaganej opłaty. Niestety, niekiedy

²⁹ *Спрос на продукты халяль в Москве увеличился вдвое...*

³⁰ Д. Святохина, *op. cit.*

³¹ Р. Питерский, *В Москве появились исламские кварталы*, <http://tatarlar.spb.ru/index.php?name=PNphpBB2&file=printview&t=1876&start=0> (dostęp: 15.03.2012).

³² Д. Святохина, *op. cit.*

³³ Е. Колоколова, *Халяль?*, http://dumrb.ru/?part_id=460,467,513 (dostęp: 15.03.2012).

supermarkety pod presją konkurencji otwierają działy halal, ograniczając się jedynie do sfinansowania świadectwa, pomijając całkowicie aspekt zgodności z wymogami religijnymi. W efekcie co trzecia kielbasa oznaczona jako halal to podróbka, a wśród półfabrykatów jest jeszcze gorzej, bo połowa z nich nie spełnia standardów muzułmańskich — teoretycznie mimo posiadanego certyfikatu³⁴. W Kazaniu opracowano nawet ekspresowy test do określenia czystości produktów mięsnych. Jedna kreska oznacza brak wieprzowiny w składzie, dwie — jej obecność. Jednak test nie wszedł do szerokiej sprzedaży, pozostając lokalną ciekawostką dla wtajemniczonych. O ile trudno mówić o fałszerstwie, hasło halal bywa wykorzystywane w dosyć instrumentalny sposób, nawet jeśli w danej kategorii produktów czy usług w ogóle nie opracowano standardów halal. Popularność halal w Federacji Rosyjskiej sprawiła, że szkoły i przedszkola (przede wszystkim w Moskwie i Kazaniu) zaczęły reklamować się, szeroko wykorzystując to hasło. Bardziej dociekliwi rodzice mogli uzyskać informację, że tak naprawdę chodzi o jedzenie serwowane w tych placówkach. Jednak zdaniem Nazimowa — dyrektora Komitetu ds. Standaryzacji Halal Republiki Tatarstan — kontrola nad takim przedsięwzięciem jest bardziej złożona i podlega mu instytucja nie może ręczyć za jakość posiłków wydawanych w placówkach edukacyjnych³⁵ — tym samym określenie halal w przypadku szkół i przedszkoli było użyte nieco na wyrost.

Skala fałszerstw i liczba wprowadzanych do obrotu podróbek poza potencjalnym ze strony organizacji religijnych coraz częściej natrafia na świadomych użytkowników i konsumentów. Klienci nierzadko zwracają uwagę nie tylko na sam fakt uzyskania stosownego certyfikatu przez przedsiębiorcę, ale dociekają szczegółów, takich jak okoliczności i warunki certyfikacji, zakres przedmiotowy, a wreszcie wystawca dokumentu. Oczywiście tego rodzaju szczegółowe rozważania nie są codziennością i z reguły użytkownicy produkcji halal zadowolają się zapewnieniami sprzedawców oraz okazaną kopią świadectwa, ale nie brakuje również skrupulatnych klientów, którzy bez obaw dzielą się wątpliwościami dotyczącymi pochodzenia niektórych certyfikatów. Zwłaszcza, że usługodawcy, handlowcy, producenci opanowali rozmaite sposoby „ekspresowej” bądź wyjątkowo „łagodnej” certyfikacji. W jednej z sieci żywienia zbiorowego, chcąc wzbudzić zaufanie klientów, we wszystkich lokalach publicznie prezentowano certyfikat halal. Jednak dociekliwy użytkownik mógł zauważyć, że certyfikat wystawiono innemu podmiotowi niż ten prowadzący lokale, a poza tym termin ważności certyfikatu zdążył już upłynąć. W innym przypadku, jedna z restauracji orientalnych okazywała gościom dokument, z którego trudno było wywnioskować, jakiego zakresu usług dotyczy. Jedynie wnikliwa analiza angielskojęzycznego tekstu (tak, jakby wszyscy klienci lokalu władali tym językiem...) pozwalała ustalić, iż dokument ma związek z wykorzystywaną w kuchni wo-

³⁴ *Спрос на продукты халяль в Москве увеличился...*, <http://izvestia.ru/news/492534> (dostęp: 18.10.2014).

³⁵ *Марат Низамов: „Люди у которых нет веры, бренд «халяль»...”*.

łowina. Brak daty i terminu ważności certyfikatu jedynie zaciemniał obraz całości. Bez odpowiedzi pozostały również pytania o australijskie centrum certyfikacji (wystawcę dokumentu) i jego kompetencje do badania standardów halal w rosyjskiej restauracji. Z kolei w rozpowszechnionej na terytorium Federacji Rosyjskiej popularnej sieci restauracji kuchni uzbeckiej kelnerzy z góry odmawiali prezentacji jakiegokolwiek certyfikatu, opierając swe zapewnienia dotyczące spełnienia norm halal jedynie na słowach kucharza. Przyrządzane mięso miało być jak najbardziej halal, bez względu na potrawę, dzień czy okoliczności zakupów na potrzeby restauracji³⁶.

Oczywiście system halal nie ogranicza się w tej chwili wyłącznie do produktów żywnościowych i usług związanych z żywieniem. Rynek rozrósł się na tyle, że o certyfikat ubiegają się producenci medykamentów, kosmetyków, usług bankowych oraz przedstawiciele branży budowlanej. Miejscowym rynkiem zainteresowani są muzułmańscy przedsiębiorcy z Europy. Dotyczy to przede wszystkim turystyki halal. Choć zdaniem Ruszana Abbasowa — wiceprzewodniczącego RMR — stworzenie odpowiednich warunków dla zagranicznych inwestorów wydaje się niezbędne do rozwoju sektora halal w Rosji, to rodzimi przedsiębiorcy nie radzą sobie wcale najgorzej. Dla przykładu, rosyjska firma Na-Cosmetik wytwarza dezodoranty, kremy, maseczki regenerujące oraz farby do włosów, które posiadają stosowny certyfikat³⁷. Na terenie Federacji działają też trzy certyfikowane banki muzułmańskie: Dom Finansowy „Amal”, Lariba-Finance i Dom Finansowy „Masraf”³⁸. W Tatarstanie szeroko rozwinęła się sieć hoteli. Miało to związek z organizacją w 2013 r. uniwersjady w Kazaniu. W opinii Dinara Sadykowa — przewodniczącego Komitetu ds. Standaryzacji Halal Duchownego Zarządu Muzułmanów Republiki Tatarstan — hotele halal różnią się od pozostałych serwowanymi w hotelowej restauracji daniami (w karcie znajdują się wyłącznie posiłki dozwolone dla muzułmanów), a pokoje wyposażono w takie drobiazgi, jak: Koran, namazłyk czy kumgan w łazience. By ułatwić gościom orientację, wyraźnie oznacza się kible³⁹. W Baszkortostanie powstała firma taksówkarska halal, której pracownicy w ogóle nie piją alkoholu⁴⁰. W Kazaniu zaś kierowcy nie włączają muzyki w swoich taksówkach⁴¹. Pozostaje pytanie — czy to wystarczy, by określać się mianem halal? Jak twierdzi Nikołaj Zacharow — korespondent rosyjskiej telewizji NTV — „halal w Rosji to więcej niż halal, obecnie to taki modny trend”⁴². Najlepszym przykładem

³⁶ М. Калимулина, *А тот ли сертификат?*, <http://www.muslimeco.ru/opubl/282/> (dostęp: 18.10.2014).

³⁷ *У нас в продаже только «Халаль» косметика*, <http://www.na-cosmetik.ru/halal-cosmetics/> (dostęp: 18.10.2014).

³⁸ *Есть ли исламские банки в России?*, <http://www.muslimeco.ru/oquest/1456/> (dostęp: 18.10.2014).

³⁹ *Халаль — между гарантией качества и отсутствием маркировки харам*, <http://etatar.ru/top/40372> (dostęp: 18.10.2014).

⁴⁰ А. Малащенко, *Ислам для России*, РОССПЭН, Москва 2007, s. 22.

⁴¹ Н. Захаров, *op. cit.*

⁴² *Ibidem.*

pogoni za modą może być jedna ze stołecznych restauracji początkowo serwująca tradycyjną kuchnię japońską. W karcie dań znajdowały się potrawy z wieprzowiny oraz alkohol. Z czasem menu uległo niewielkiej modyfikacji. Problematiczne elementy usunięto z karty, a w miejsce baru zorganizowano salę modlitwy. Obecnie jest to restauracja halal. Koran wszak nie zakazuje spożywania sushi czy sashimi⁴³. W rosyjskim Internecie z potężnymi konkurentami próbuje rywalizować niewielki serwis społecznościowy „V islamie”, który — a jakże — reklamuje się hasłem halal. Inaczej niż konkurenci, nie pozwala zamieszczać zdjęć osób rozebranych czy w strojach kąpielowych. Bycie halal póki co nie gwarantuje sukcesu. Nieco ponad dwa tysiące użytkowników to skromny dorobek wobec osiągnąć rywali, z których największy — „V kontakcie” — przyciągnął osiemdziesiąt trzy miliony osób.

Jednym z najważniejszych wydarzeń z pogranicza biznesu, mediów i kultury dla rosyjskiej społeczności muzułmańskiej jest międzynarodowa wystawa *Moscow Halal Expo*. W dniach 5–8 czerwca 2014 r. stolica gościła ją już po raz piąty. Głównym organizatorem tego przedsięwzięcia jest Rada Muftich Rosji, a współorganizatorami: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Rozwoju Przemysłu i Handlu oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Federacji Rosyjskiej, a także władze Moskwy⁴⁴. Pomysł tej największej w Rosji wystawy przemysłu halal (wraz z różnorodnymi imprezami towarzyszącymi) zrodził się w 2004 r. wśród pracowników Departamentu Międzynarodowego Rady Muftich Rosji. Inicjatorów *Moscow Halal Expo* zainspirowała podobna, znana na całym świecie i odbywająca się co roku w Malezji — *Malaysia International Halal Showcase*. Chociaż analogiczne imprezy organizowane są w różnych zakątkach świata (m.in. w Iranie, Francji czy Pakistanie), to moskiewska ma — zdaniem organizatorów — charakter wyjątkowy⁴⁵. *Moscow Halal Expo* nie ogranicza się jedynie do pokazu towarów i usług odpowiadających normom islamu. Jest okazją do prezentacji rozmaitych zjawisk i trendów, jak turystyka, konteksty medialne, działalność wydawnicza. Ponadto towarzyszą jej liczne sympozja i debaty. W trakcie ostatniej wystawy miało miejsce forum młodzieżowe pod hasłem „Muzułmańska młodzież Rosji we współczesnych realiach”. W ramach czterech sesji tematycznych debatowano, m.in. na temat muzułmańskich finansów, biznesu, zarządzania zasobami ludzkimi. Każda wystawa jest też okazją do oceny sytuacji muzułmańskiego biznesu — stanu bieżącego, ewentualnych problemów i planów na przyszłość. Piąta edycja dotyczyła „Światowych doświadczeń i perspektyw rynku halal i muzułmańskich finansów”⁴⁶. W 2014 r. w *Moscow Halal Expo* udział wzięło około dwustu wystawców, zarówno krajo-

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Moscow Halal Expo 2011*, <http://muslim.ru/1/cont/8/28/2215.htm> (dostęp: 18.10.2014).

⁴⁵ *Появление Moscow Halal Expo-закономерно*, <http://www.rushalal.ru/news/398-interview> (dostęp: 18.10.2014).

⁴⁶ *Ibidem*.

wych, jak i zagranicznych⁴⁷ (co oznacza wzrost zainteresowania o 100% w porównaniu z rokiem 2012). W jej ramach ma także miejsce konkurs na najlepszy produkt halal. W ostatnim wyłoniono szesnastu zwycięzców⁴⁸. Moskiewska wystawa jest nie tylko wydarzeniem biznesowym. To swego rodzaju święto dla rosyjskich muzułmanów, którzy pojawiają się na pokazach z całymi rodzinami⁴⁹. Współcześnie halal w Rosji to coś więcej niż tylko żywność i usługi pozostające w zgodzie z normami islamu. To także doskonale narzędzie marketingowe i medialne, które właśnie dzięki takim wydarzeniom jak *Moscow Halal Expo* przyczynia się do propagowania muzułmańskiej kultury i tradycji.

Rosnąca popularność halal poza medialnym szumem, nowymi towarami i usługami oraz przypadkami fałszerstw czy oszustw oznacza także nowe wyzwania-problemy dla ciągle docierającego się systemu kontroli i nadzoru. Pracownicy Międzynarodowego Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Halal oraz regionalnych Komitetów ds. Standaryzacji Halal muszą mierzyć się nie tylko z czarnym rynkiem podróbek towarów i „naciąganych” dokumentów, ale także z „szarą” konkurencją certyfikacyjną. Na terytorium Federacji pojawiła się w tym zakresie prawdziwa szara strefa — podmioty, które samodzielnie, mocą własnoręcznie nadanych sobie uprawnień, próbują obalić certyfikacyjny monopol RMR. Jednym z przykładów jest (a przynajmniej tak ją prezentują pracownicy Międzynarodowego Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Halal) Islamic Chamber Research & Information Center. Izba — oskarżana o próby wprowadzenia na rosyjski rynek konkurencyjnych, „supermiędzynarodowych”, otwierających szeroko drzwi dla eksportu niepodlegającego audytowi po stronie partnerów zagranicznych — podpie-
ra się autorytetem Organizacji Współpracy Islamskiej (OIC). Jednocześnie zapewnia, iż dopełniła wszelkich administracyjnych formalności — w tym rejestracji swojej działalności w stosownych organach federalnych. Jednak weryfikacja jej zapewnień u źródła (to jest w samej OIC) dała wynik negatywny, OIC odcięła się od rosyjskiego podmiotu. Niejako w odpowiedzi ICRIC zaczęła samowolnie (i oczywiście całkowicie bezprawnie) posługiwać się logo Międzynarodowego Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Halal. Trudno w tej sytuacji dociec, czym miałyby być propagowany przez ICRIC system dobrowolnej certyfikacji i wydawania dokumentów dotyczących halal (według zapewnień autorów pierwszy taki w Rosji)⁵⁰. Na stronach internetowych Izby próżno szukać szczegółów wspomnianych „supercertyfikatów”, a z dokumentów, które mogłyby przybliżyć tę ideę (jak wizja rozwoju przemysłu halal: „Koncepcja 2020”), pozostały wyłącznie spisy treści⁵¹.

⁴⁷ *Moscow Halal Expo 2014: ИТОГИ*, <http://www.muslimeco.ru/opubl/370/> (dostęp: 18.10.2014).

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Muslim Fashion Show in Russia*, <http://www.muslimeco.ru/eng/ovid/4/> (dostęp: 18.10.2014).

⁵⁰ Na podstawie: <http://www.journalhalal.ru/news/875/> (dostęp: 15.10.2012).

⁵¹ *Концепция развития Индустрии Халяль до 2020 гг.*, <http://www.halalworld.ru/yjgh-fdkb.pdf> (dostęp: 18.10.2014).

Powyższy konflikt można oczywiście traktować w kategoriach konkurencyjnego sporu, gdzie każda ze stron używając najwłaściwszych jej zdaniem argumentów, chce zdyskredytować przeciwnika. Centrum związane z RMR broni swego monopolu opartego na pozycji federalnej, jak i lokalnych organizacji religijnych, choć nie podnosi zbyt głośno tego stanowiska, szukając raczej bardziej uniwersalnych, mniej kontrowersyjnych argumentów. Dla pracowników centrum krytykowane metody Izby są nieakceptowalne nie tylko na gruncie islamu, ale naruszają elementarne zasady moralne. Przy tego rodzaju działalności nie może więc być mowy o jakichkolwiek rozważaniach nad halal. Co więcej, aktywność Izby uderza nie tylko w konsumentów, przedsiębiorców i cały przemysł halal, ale także niesie szkody samej idei halal. Deprecjacja koncepcji grozi utratą zaufania i może pogorszyć wizerunek islamu w oczach przedstawicieli innych religii — konsumentów produktów halal⁵². Z drugiej strony ICRIC zdecydowanie odpiera kierowane wobec niej zarzuty, podkreślając, że są zgodne z prawem Federacji Rosyjskiej. Jej przewodniczący oskarżenia nazywa manipulacjami, informacjami niesprawdzonymi, a zarzuty o stosowanie czarnego PR tłumaczy obawami konkurencji. Niejako w myśl zasady „im gorzej o nas, tym lepiej”, mają one jedynie świadczyć o wypracowaniu przez ICRIC znaczącej pozycji na rosyjskim rynku halal⁵³. Cała sytuacja wydaje się tym ciekawsza, że funkcjonujące w Rosji od 2011 r. Islamic Chamber Research & Information Center, z siedzibą w Kazaniu, nie jest tworem całkowicie obcym RMR i lokalnym organizacjom religijnym. Pracami ICRIC kieruje Dinar Sadykow — od czerwca 2011 r. do 14 marca 2012 r. jednocześnie przewodniczący Komitetu ds. Standaryzacji Halal Duchownego Zarządu Muzułmanów Republiki Tatarstan⁵⁴. Najwyraźniej rosyjski rynek halal jest na tyle obiecujący i rozwojowy, że uczestnicy oficjalnego i koncesjonowanego systemu certyfikacji nie mogą oprzeć się pokusie spodziewanych zysków. Niezależne i *de facto* konkurencyjne inicjatywy to próba wykrojenia dla siebie choć kawałka tego tortu. Na ironię zakrawa więc fakt, że ICRIC gotowa jest kopiować różne oficjalne inicjatywy. W czerwcu 2012 r. w Kazaniu zorganizowano konkurencyjne do *Moscow Halal Expo* przedsięwzięcie pod nazwą *I Międzynarodowy kongres Halal* — póki co z udziałem ekspertów z dwudziestu krajów⁵⁵. Zapewne Izba liczy na stopniowy rozwój tej inicjatywy...

Zjawisko halal we współczesnej Rosji dawno już przestało być wyłącznie elementem życia religijnego muzułmanów. Bariery konfesyjne i społeczne

⁵² Стандарт «халяль» как лакомый кусок для лжесертификаторов, <http://ati-times.tatar-inform.ru/news/society/301/> (dostęp: 18.10.2014).

⁵³ Несмотря на все обстоятельства, Центр ведет активную деятельность и развивается, <http://www.halalworld.ru/novosti/nesmotrja-na-vse-obstojatelstva-tsentra-vedet-aktivnuju-dejatelnost-i-razvivaetsja/> (dostęp: 18.10.2014).

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ В Казани проходит Первый международный конгресс «Халяль» в России, <http://www.halalworld.ru/novosti/v-kazani-prokhorit-pervyj-mezhdunarodnyj-kongress-khaljal-v-rossii/> (dostęp: 18.10.2014).

zostały przełamane i dziś halal dotyczy także wyznawców innych religii — czy to w odpowiedzi na poszukiwania produktów wyższej jakości, czy też zbieżność z trendami zdrowego żywienia, większej świadomości konsumentów. Przytoczone przykłady pokazują także, że idea halal musi lub wkrótce będzie musiała zmierzyć się z nowymi wyzwaniami. Dla wyznawców islamu te zmiany niekoniecznie wydają się pierwszoplanowe. Dla nich halal może pozostać po prostu gwarancją przestrzegania religijnych standardów i norm. Dla innych odbiorców już niekoniecznie. Dla szerokiego rynku halal może ewoluować w stronę katalogu pojęć marketingowych, tracąc przy okazji religijne konotacje. Ta „biznesowa” wersja halal może być jeszcze jednym chwytliwym hasłem w zbiorze etykietek specjalistów od reklamy. Osobną kwestią są perspektywy dla całego rynku halal: od producentów po handlowców i usługodawców. Nie ma pewności, dla ilu konsumentów i klientów metka halal jest naprawdę istotna, dla ilu będzie informacją rozstrzygającą decyzję o zakupie. Wprawdzie liczba rosyjskich muzułmanów sprawia, że wydaje się być to rynek perspektywiczny i wystarczająco szeroki. Choć z drugiej strony nie każdy muzułmanin w jednakowym stopniu zwraca uwagę na wszelkie aspekty i religijne konotacje w życiu codziennym. Z kolei dla grona odbiorców niemuzułmańskich — tam, gdzie brak elementów perswazji ze strony zasad wiary, pozareligijne atuty produktów halal mogą nie wytrzymać konkurencji, jeśli tylko na rynku pojawiają się podobne wyroby — nie-halal, choć oferujące inne pożądane cechy (na przykład wysokiej jakości żywność nie-halal, produkty ekologiczne nie-halal itp.). Wreszcie szeroko halal jako zjawisko, rodzaj trendu, czy mody paradoksalnie może ucierpieć na swojej powszechności popularności. Próby wymyślania towarów i usług halal za każdą cenę (wszak wszystko da się zestandaryzować i przy dobrej woli wszędzie można doszukiwać się odrobiny zgodności z zasadami prawa muzułmańskiego) wcześniej czy później doprowadzą do pojawienia się przykładów wątpliwych bądź po prostu budzących ironiczny uśmiech. Przykłady także zasygnalizowano w tekście. Czy wyłączenie muzyki w taksówce jest wystarczającym warunkiem do uznania taksówkarza i usługi przewozu za godne miana halal? Tego rodzaju zabawne kontrowersje mogą obniżać rangę halal, o czym odpowiedzialni za certyfikację i nadzór nad normami powinni pamiętać.

Bibliografia

1. Азизбаев Ж., *Развитие рынка исламских услуг. Актуальная проблема и поиск путей ее решения*, <http://www.muslim.ru/articles/123/2664/> (dostęp: 02.02.2015).
2. *Idem*, *Семинар с производителями продукции Халяль*, <http://www.muslim.ru/articles/114/1308/> (dostęp: 02.02.2015).
3. Барабаш Т., *Халяльный рынок берут под контроль*, http://dumrb.ru/?part_id=460,467,512 (dostęp: 10.09.2014).

4. Газизов А.Г., Азизбаев Ж.Х., *Индустрия «Халяль» в России: прошлое, настоящее, будущее*, „Всё о мясе”, 2011, № 1, s. 48–49.
5. *Жафар Азизбаев: Умма нуждается в технологах пищевой промышленности по стандарту халяль*, <http://pda.islamrf.ru/news/analytics/economics/12598/> (dostęp: 10.09.2014).
6. Захаров Н., *НТВ: Халяль в России — больше, чем халяль*, <http://www.islam.ru/pressclub/smi/ntvhalal/> (dostęp: 15.03.2012).
7. Зубайраева З., *При ДУМ Чечни образован Комитет по стандартизации и сертификации халяль-продукции*, <http://pda.islamrf.ru/news/umma/reportages/2414/> (dostęp: 15.03.2012).
8. Калимуллина М., *А тот ли сертификат?*, <http://www.muslimeco.ru/opubl/282/> (dostęp: 18.10.2014).
9. Колоколова Е., *Халяль?*, http://dumrb.ru/?part_id=460,467,513 (dostęp: 15.03.2012).
10. Малашенко А., *Ислам для России*, РОССПЭН, Москва 2007.
11. *Марат Низамов: „Люди у которых нет веры, бренд «халяль» использует как рекламу”*, <http://halalrt.com/newslist?i=1727> (dostęp: 10.09.2014).
12. *Муфтий Равиль Гайнутдин: халяль — неотъемлемое право мусульман*, <http://www.muslim.ru/articles/114/1310/> (dostęp: 15.03.2012).
13. Опиева А., *Халяль шагает по миру*, <http://www.islam.ru/content/economica/594> (dostęp: 02.02.2015).
14. Питерский Р., *В Москве появились исламские кварталы*, <http://tatarlar.spb.ru/index.php?name=PNphpBB2&file=printview&t=1876&start=0> (dostęp: 15.03.2012).
15. Святохина Д., *Что скрывается под маркировкой „Халяль”?*, <http://i-gazeta.com/news/region102/22252.html> (dostęp: 15.10.2012).
16. Титова Д., *Развитие индустрии халяль в России*, „Пищевая индустрия”, 04.09.2011, s. 44–45.

Streszczenie

Odrodzenie islamu w Rosji, którego początek datuje się na 1989 r., stało się podstawą do tego, by tamtejsi muzułmanie mogli przejawiać swoją aktywność w różnych dziedzinach życia. Wpłynęło ono również na postawę wyznawców islamu wobec otaczającej ich rzeczywistości. Muzułmanie zaczęli odczuwać potrzebę manifestacji swej tożsamości, która przejawia się na co dzień w chęci „islamizacji” otaczającego ich środowiska. Jednym z przejawów tego procesu stało się wejście do powszechnego obiegu tradycji hałał. Publikacja stanowi próbę kompleksowego ujęcia zjawiska na rosyjskim gruncie. Analizie podlegać będzie działalność Centrum Standardyzacji i Certyfikacji Hałał przy Radzie Muftich Rosji. Zaprezentowano

wane zostaną również znaczące przedsięwzięcia kulturalne związane z tradycją halal oraz przyczyny upowszechnienia jej wśród niemuzułmańskich mieszkańców kraju.

Abstract

The rebirth of Islam in Russia, which dates back to 1989, has contributed to the increased activity of Russian Muslims in different spheres of life. It has also influenced the attitudes of Muslims towards society and stimulated their need to express their identity, which manifests itself in the tendency to “Islamization” of their communities. Mainstreaming of the halal tradition should be seen as one of the symptoms of this process. The paper attempts to grasp the complexity of this phenomenon in the Russian context. It analyzes the activity of the International Halal Standardization and Certification Centre under the Russia Muftis Council. It also comments on major cultural initiatives connected to halal tradition as well as explains the reasons for its growing popularity among Muslim citizens.

Słowa kluczowe

Halal, muzułmanie w Rosji, Centrum Standaryzacji i Certyfikacji Halal, Rada Muftich Rosji.

Keywords

Halal, Muslims in Russia, International Halal Standardization and Certification Centre, Russia Muftis Council.

Dr hab. **Izabela Kończak** — absolwentka Wydziału Filologicznego UMK w Toruniu. Adiunkt w Katedrze Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki WSMiP UŁ. Jej zainteresowania koncentrują się wokół islamu i muzułmanów w Rosji oraz sytuacji kobiety w krajach Bliskiego Wschodu. Rozwijała je w obszarach takich, jak (chronologicznie): funkcjonowanie języka rosyjskiego w „sytuacjach religijnych”, historia oraz współczesność rosyjskich/radzieckich muzułmanów, w tym wybrane aspekty funkcjonowania islamu w życiu codziennym i działalności muzułmanów w czasach radzieckich oraz wpływ na nie zmian, jakie zaszły w Rosji pod koniec

lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w., ich konsekwencje dla wyznawców islamu, problematyka kobiet zarówno na Bliskim Wschodzie, jak i muzułmanek w Europie (nie pomijając Rosji, na której co do zasady skupia swoją uwagę, ale też nie ogranicza się wyłącznie do tego jednego europejskiego kraju — zwłaszcza wobec zagadnień traktowanych bądź funkcjonujących odmiennie na wschodzie i zachodzie Starego Kontynentu. Zarówno z kwestią kobiecą, jak i problematyką obejmującą rosyjskich muzułmanów oraz interakcje Rosji ze światem islamu bezpośrednio łączy się jej szczególne zainteresowanie życiem i dziełem Arabki-chrześcijanki — Kulṭūm ‘Awdy, znanej bardziej jako Kławdia Wiktorowna Ode-Wasiljewa — jako doskonała egzemplifikacja procesów emancypacji kobiet na Bliskim Wschodzie oraz żywa historia radzieckiej arabistyki. W bogatym i barwnym środowisku rosyjskich/radzieckich arabistów dostrzega obecnie fascynujący materiał badawczy. Chce przybliżyć poszczególne postacie, widząc szczególną wartość w zmienności losów jednostek, odmienności postaw, bogactwie zmagających i problemów — całościowo tworzących kolaż historii arabistyki w ZSRR.

Twoje ulubione miejsce do studiowania w Łodzi

Pomysł na przygotowanie tej monografii pojawił się w związku z chęcią podsumowania bogatego dorobku naukowego samodzielnych pracowników nauki Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Publikacja ma na celu ukazanie eksperckiego potencjału tego zespołu, który zajmuje się bardzo szerokim spektrum międzynarodowych problemów politycznych, społecznych, ekonomicznych i kulturowych.

Interdyscyplinarność jest traktowana jako ważny atut prowadzonych przez nas badań politologicznych oraz kulturowych. Jest ona jednocześnie wyrazem konsekwentnego dążenia do posługiwania się nowoczesnymi metodami naukowymi, łączącymi harmonijnie wiedzę z zakresu nauk społecznych, humanistycznych i ekonomicznych.

Autorzy w swoich opracowaniach podjęli zarówno szczegółowe wątki związane z wyzwaniami strategicznymi występującymi w wybranych regionach świata, jak też bardziej uniwersalne rozważania nad warsztatem badawczym naukowca zajmującego się międzynarodowymi studiami politologicznymi i kulturowymi.

prof. dr hab. Tomasz Domański

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

ISBN 978-83-8088-086-3